

Arbeid in Beeld

Dr. Magda Michielsens
Lezing voor het Gram-netwerk
Zandhoven, 10 maart 2008

1. Het onderzoek

In 2006 en 2007 onderzochten wij hoe in informatieve programma's op televisie over werken wordt gesproken, en hoe werkende mannen en vrouwen worden voorgesteld.

Het onderzoek gebeurde in het kader van een ESF-project. In het Europees Sociaal Fonds staat arbeid centraal. De projecten die ondersteund worden hebben meestal rechtstreeks te maken met het bevorderen van werkgelegenheid, bevorderen van tewerkstelling, verhogen van kwalificaties e.d. Het ESF werkt samen met het Vlaams ministerie van Werk. In het kader van de projectlijn 'gelijke kansen voor mannen en vrouwen' hebben we dit onderzoek gedaan.

De promotor van het project was het documentatiecentrum RoSa (<http://www.rosadoc.be>). Zij hebben dan ook de documentatie (uitvoerige bibliografie) en de website <http://www.arbeidinbeeld.be> - verzorgd.

Er is zo verschrikkelijk veel uit het onderzoek gekomen, dat dit materiaal vanuit veel verschillende hoeken kan bekeken worden. Ik zal het vandaag – op uw verzoek - toespitsen op laaggeschoolden.

2. Van indrukken naar hypothesen

De motivatie voor dit onderzoek lag bij de negatieve impressies over hoe er in de media over werk werd gesproken. Het is alsof alles *quality time* kan zijn, behalve werken. Of is dat slechts een indruk?

Ik vrees een bijdrage van vrouwen en feministen aan de negatieve beeldvorming van arbeid. De voortdurende nadruk op de problemen in verband met de combinatie van arbeid en gezin helpt niet aan een positieve beeldvorming van arbeid. Of is dat slechts een indruk?

Politici blazen in de media warm en koud over werk. Zij beamen dat werken lastig is EN tegelijk beweren ze dat werken heel erg belangrijk is. Of is dat slechts een indruk?

Deze indrukken werden tot onderzoekshypothesen uitgewerkt.

3. Aanpak

We hebben twee jaar intensief gekeken naar informatieve programma's op televisie, zowel VRT als VTM. We onderzochten volgende programma's::

- Het Nieuws - VTM - 19 uur
- Het Journaal - VRT - 19 uur
- Terzake - VRT
- Morgen Beter - VRT
- De Zevende Dag – VRT
- Frontlijn - VRT
- Recht van Antwoord - VTM

We stelden een sample samen van drie periodes van zeven weken. Hieruit kwam ongeveer 180 uur televisie over arbeid

We timeden elke interventie, beoordeelden de inhoud van elke tussenkomst over arbeid, noteerden de kenmerken van elke persoon die het woord naam.

We deden dit met het softwareinstrument: PAR Program Analysis and Report.

Uitvoerige informatie over de methode van onderzoek is te vinden op de website van het project, onder de rubriek Methode::

<http://www.arbeidinbeeld.be/ZienWerken/methode/methode.htm#>

Ik weet dus veel meer over de inhoud van de media dan wat ik ooit in één boek kan schrijven. Dit onderzoek gaat over deze brede, maar toch tot arbeid beperkte vraagstelling. Daarnaast is er uiteraard een schat aan informatie beschikbaar voor andere analyses.

4. Algemene vaststellingen

- 15 % van de tijd in informatieve programma's gaat over 'werken'
- Er ligt een grote nadruk op **vechten voor werk**. Het is een show in groen en rood, met een klein vleugje blauw. Arbeid is iets dat gemakkelijk verdwijnt, altijd bedreigd is, waar mensen ongerust en waakzaam over moet zijn. Die indruk moet de kijker zeker krijgen.

Dat is een mes dat langs beide kanten snijdt. (1) de ene kant: werk is dierbaar, het moet verdedigd worden. (2) de andere kant: het is altijd kommer en kwel in verband met werk en werkgevers.

- Er wordt weinig gezegd over **innovatie** en als het er over gaat is het heel abstract. Het is een soort toverwoord, dat van tijd tot tijd gedropt wordt door politici maar weinig inhoud krijgt.

Karl van den Broeck (hoofdredacteur van Knack) zei in *Morgen Beter* van 6 december 2006 er zich aan te ergeren dat de overheid niet systematisch aan 'de mensen' uitlegt hoe de wereld verandert. We kunnen hem, op basis van onze resultaten, enkel bijtreden.

- **Merites**: ze komen nauwelijks aan bod in verband met arbeid in informatieve programma's. Ze zitten in sportprogramma's en in showprogramma's, in quizzes. Er zijn programma's (vaak met steun van ESF) die prestaties promoten, maar waardering van werkzaamheden maken geen deel uit van het discours in informatieve programma's.

- Hetzelfde geldt voor **arbeidsethos**. Er zijn ook wetenschappelijke onderzoeken die analyseren hoezeer het arbeidsethos verdwenen is, en als er iets in de plaats van gekomen is, dan is dat combinatie-ethos.
- Wat ik ook vreemd heb gevonden is de afwezigheid van de boodschap dat werken **noodzakelijk** is. Werken MOET, voor het individu en voor de maatschappij. Nu is het best mogelijk dat men dat als zo evident beschouwt dat het niet wordt gezegd. Anderzijds weten we dat het niet door iedereen evident wordt gevonden. Men krijgt 'werken' niet meer verkocht en in de media probeert men dat eigenlijk ook niet. In dit soort programma's toch niet.
- Het gaat NIET over **inkomen**, en ook niet over **timemanagement**.
- Het gaat vlotjes over **participatie**. Zowel arbeiders als politici verwijzen er dikwijls naar. Het gebeurt altijd en passant.
- **Verdieping** bestaat eigenlijk niet, ondanks de grote nadruk van VRT op informatie. Als er verdieping is dat leidt dat tot moralisering.
- Er zijn verbazend weinig goede woorden over **ondernemers, bedrijfsleiders, zelfstandigen**.
- **Het wijze WIJ**: het discours wordt gevoerd vanuit een soort collectief, verlicht WIJ. Dat Wij heeft het over andere groepen, die niet in dat WIJ lijken ingesloten te zijn. Die andere groepen zijn allochtonen en extreem rechts.
- **Vrouwen** vormen 26 % van de externe gasten over arbeid, 40 % van de interne professionals. In het totaal wordt 30 % van de tijd gesproken door vrouwen.
- **Nieuwe stereotypen** over vrouwen (in verband met geringe werkbereidheid en grote combinatie-ijver) zijn we **niet tegengekomen**. Het ging überhaupt heel weinig over vrouwen, het ging steeds over 'mensen'.
- Wat **politici** betreft:
 - In alle cijfers domineert in de onderzochte periode de **sp.a**. Beide ministers van werk (Vlaams en federaal) waren sp.a-ers. Dat maakt het vrij logisch dat zij vaak aan bod kwamen. Het zegt echter ook dat vooral het beleid aan het woord kwam, en het wederwoord altijd veel korter was.

- **Kopstukkendebatten:** het is opvallend hoezeer politici enkel binnen hun portefeuille spreken. Misschien wisten we dat al wel, maar het spreekt heel duidelijk uit de cijfers in het onderzoek. Enkel tijdens de verkiezingsperiode is het anders. Partijvoorzitters hebben het voorrecht om over de breedte van het politieke terrein te mogen spreken (zowel binnen als buiten de verkiezingstijd).

5. Laaggeschoolden

- Als het gaat over werken van laaggeschoolden dan gaat het over tewerkstelling van allochtonen.
- De problematiek van laaggeschoolde is volledig geassocieerd met allochtonen.
- Verbazend: diegenen die het meest aandringen op het aan het werk krijgen van jonge allochtonen zijn ook diegenen die de meeste ongelukken voorspellen als het niet gebeurt of niet lukt.
- In cases zoals Volkswagen blijft helemaal open wat de taken en functies van de mensen daar zijn. De mensen, waarvan de tewerkstelling bedreigd is, komen in vrij grote getale aan het woord. Telkens met één zin.
- *Jan met de pet* is dit onderzoek de met ontslag bedreigde arbeider of de jonge moslima. Zij zijn degene waaraan heel korte reacties aan worden gevraagd. In aantal zijn ze vrij goed vertegenwoordigd, maar niet in spreekduur.
- Aandacht voor vorming: er is wel aandacht voor de vorming van laaggeschoolden. Het is een zeer moeizaam beeld, van krampachtige projecten en van de scholen die de multiculturaliteit niet aankunnen.
- Over werken van allochtone vrouwen gaat het enkel in verband met het dragen van hoofddoeken en het eventueel verbieden van het dragen van hoofddoeken door overheids personeel in baliefuncties.

6. Tot Slot

Het beeld van arbeid als cement van een samenleving is weg. Ik doe al cultuur- en ideologie-onderzoek van in de jaren zeventig. Er was in 1977 een onderzoek van Paul Willis, dat toen veel invloed heeft gehad op sociologen en andere sociale wetenschappers: *Learning to Labour*. Willis analyseerde hoe arbeiderskinderen door alle maatschappelijke instituties geprogrammeerd werden om zonder veel problemen en zonder veel vragen 'hun' werk te doen. Het was een kritisch boek, in de context van het cultuuronderzoek van de Birmingham-school (CCCS). Er werd aangeklaagd dat heel de maatschappij doordrongen was van dat soort behoudende boodschappen. Dat beeld van arbeid is helemaal weg en men beseft dat te weinig.. Dat bindmiddel, dat cement, die vanzelfsprekendheid is weg, zowel voor laaggeschoolden als voor anderen.

Ik beweer met dit onderzoek uiteraard niet dat laaggeschoolde jongeren naar *Het Journaal* en naar *Ter Zake* kijken en hun houding zouden veranderen als de boodschap anders was. Ik beweer wel dat het van belang is voor de hele maatschappij, ook voor laaggeschoolden, dat het beeld van werken, maken, bijdragen, zijn best doen in zo geringe mate aanwezig is in de ernstige programma's.

Net zoals bij Neil Postman, de auteur van het bekende "Wij amuseren ons kapot" gaat het hier enkel over ernstige programma's. Het gaat NIET over het totale aanbod van televisie, het gaat niet over een te groot aanbod van amusementsprogramma's of eventueel over een te lage kwaliteit van amusementsprogramma's. Het gaat over de oppervlakkigheid van de ernst.

Michielsens, Magda (2008) *Zien Werken v/m. Beeldvorming van Arbeid in Informatieve Programma's op Televisie*. Brussel: RoSa.

<http://www.arbeidinbeeld.be>